

Operă postumă a generalului
CARL VON CLAUSEWITZ

DESPRE RĂZBOI

Note și verificarea științifică a textului
de general-maior dr. CORNELIU SOARE

ANTET

© ANTET XX PRESS pentru prezenta versiune în limba română

Redactor: Nicolae Năstase
Tehnoredactare computerizată: Diana Grad
Coperta: Cristina Fătu

ISBN: 978-973-636-516-4

CUVÂNT ÎNAINTE

Va stârni, pe drept cuvânt, mirare că o mână de femeie îndrăznește să însoțească printr-un cuvânt înainte o operă cu asemenea conținut ca cea de față. Prietenilor mei nu le este necesară nici o explicație, dar sper să înlătur, și în ochii celor ce nu mă cunosc, orice impresie de înfumurare, povestind doar împrejurările ce m-au determinat la aceasta.

Opera, pe care aceste rânduri trebuie s-o preceadă, l-a preocupat, aproape exclusiv, în ultimii doisprezece ani ai vieții sale, pe nespus de iubitul meu soț, smuls din păcate prea devreme mie și patriei. A fost dorința lui cea mai arzătoare s-o termine, dar nu s-o și comunice lumii în cursul vieții sale; iar când mă străduiam să-l fac să renunțe la această hotărâre, îmi răspundea adesea, pe jumătate în glumă, pe jumătate, desigur, și din presimțirea morții lui timpurii: „Tu trebuie s-o editezi“. Aceste cuvinte (la care mi-au dat adesea lacrimi în acele zile fericite, oricât de puțin eram înclinată pe atunci să le acord o semnificație serioasă) deci, mă obligă, după părerea prietenilor mei, să prefățez cu câteva rânduri operele postume ale iubitului meu soț; și chiar dacă pot fi, în această privință, păreri diferite, desigur că nu va fi interpretat greșit sentimentul ce m-a îndemnat să-mi înfrâng timiditatea, ce îngreuiază atât de mult unei femei orice manifestare, oricât de subordonată, de acest fel.

Se înțelege de la sine că, prin aceasta, nu pot avea nici pe departe intenția de a mă socoti adevărata editoare a unei opere aflată cu mult peste nivelul meu. Nu vreau să-i stau alături, la intrarea sa în lume, decât ca o însoțitoare-participantă. Acest loc îl pot desigur preținde, deoarece unul asemănător mi-a fost dat și la geneza și dezvoltarea ei.¹ Cine a cunoscut căsnicia noastră prea fericită și știe cum am împărțit totul, nu numai bucurie și durere, dar și orice ocupație, orice interes al vieții zilnice, acela va înțelege că o lucrare de acest fel nu-l putea ocupa pe soțul meu, fără să-mi fie bine cunoscută și mie. Nimeni nu poate, așadar, depune mărturie ca mine despre zelul și dragostea cu care i s-a dedicat, despre speranțele ce le legase de această lucrare, ca și despre felul și epoca genezei ei. Spiritul lui, atât de bogat înzestrat, simțise, încă din prima tinerețe, nevoia de lumină și adevăr, și, oricât de multilateral fusese cultivat, cugetarea lui se orientase totuși cu precădere spre științele războiului, de o atât de mare importanță pentru binele statului și cărora le destina cariera sa. Scharnhorsf² l-a îndreptat întâi pe calea cea bună și angajarea sa, în anul 1810, ca profesor la Școala generală de război, precum și cinstea ce i-a revenit de a preda primul învățământ militar Înălțimii Sale Regale Principele de coroană, au fost pentru el noi îndemnuri de a da această direcție cercetărilor și strădaniilor sale, precum și de a pune în scris cele de care, în sinea lui, se lămurise. Un studiu, cu care a încheiat, în anul 1812, cursul Înălțimii Sale Regale Principele de coroană, conține deja germeii operelor sale următoare. Dar abia în anul 1816, la Koblenz, reîncepu să se ocupe cu lucrări științifice și să strângă roadele pe care bogatele experiențe a patru ani de război, atât de importanți, le maturizaseră într-însul. Își redactă la început părerile în articole scurte, numai puțin legate între ele. Cel ce urmează, găsit nedatat printre hârtiile sale, pare să provină din acea perioadă mai timpurie.

„Prin tezele puse în scris aici sunt atinse, după părerea mea, aspectele principale ce constituie așa-zisa strategie. Le-am considerat inițial ca simple materiale și ajunseseam, aproximativ, până la a le contopi într-un tot.

Într-adevăr, aceste materiale au fost concepute fără un plan prealabil. La început intenția mea a fost să pun pe hârtie, fără grijă pentru sistem și legătură riguroasă, în teze scurte, precise, concentrate, ceea ce limpezisem cu mine însumi despre punctele cele mai importante ale obiectului. Aveam vag înaintea ochilor felul cum își tratase Montesquieu⁴ obiectul său. Gândeam că asemenea capitole scurte, bogate în maxime, pe care, la început, voisem să le numesc doar boabe, vor atrage pe omul inteligent, atât prin ceea ce se putea fi dezvoltat în continuare din ele, cât și prin ceea ce stabileau ele însele; mă gândeam, adică, la un cititor cu inteligența formată, familiarizat deja cu chestiunea. Dar natura mea, care mă împinge întotdeauna la dezvoltare și sistema-

tizare, a răzbit până la urmă și aici. O vreme am reușit să mă oblig să scot în relief, din studiile ce le scriam despre felurile obiecte, numai rezultatele cele mai însemnate și, deci, să le concentrez esența într-un volum mai mic; mai târziu însă particularitatea mea a luat-o cu totul razna cu mine, am dezvoltat cât am putut și, firește, mi-am închipuit atunci un cititor nefamiliarizat cu obiectul.

Cu cât am continuat lucrul, cu cât m-am lăsat antrenat de spiritul cercetării, cu atât am fost readus la sistem, și astfel, deci, au fost intercalate, treptat, capitole.

Ultima mea intenție a fost deci, să mai revăd o dată totul, să motivez câte ceva în articolele mai vechi, poate să mai concentrez, în cele mai târzii, câte o analiză într-un rezultat și astfel să fac din ele un ansamblu suportabil, care să constituie un mic volum în octavo. Dar și cu acest prilej voiam să evit neapărat tot ce era obișnuit, de la sine înțeles, spus de o sută de ori, general acceptat; căci ambiția mea era să scriu o carte care să nu fie uitată peste doi sau trei ani și pe care cel interesat de obiect s-o poată oricum lua în mână de mai multe ori.“

La Koblenz, unde avea multe obligații de serviciu, n-a putut dedica decât ore răzlețe lucrărilor sale particulare; abia prin numirea sa, în anul 1818, ca director al Școlii generale de război din Berlin, a obținut răgazul de a da o nouă extindere operei sale și de a îmbogăți prin istoria războaielor mai recente. Acest răgaz îl împacă, în cele din urmă, și cu noua numire, care, în altă privință, desigur că nu-l putea satisface cu totul, căci după organizarea, oricum existentă, a Școlii de război, partea științifică a instituției nu este subordonată directorului, ci este condusă de o comisie de studii distinctă. Oricât era de străin de orice orgoliu mărunț, de orice vanitate agitată egoistă, simțea totuși nevoia de a fi cu adevărat util și de a nu lăsa nefolosite capacitățile cu care fusese înzestrat. În viața activă nu ocupa o poziție care să-i fi putut satisface această necesitate și avea puțină speranță să mai ajungă vreodată în astfel de situație; întreaga sa strădanie se orientă deci spre domeniul științei, iar scopul vieții lui ajunsese folosul pe care-l putea cândva aduce cu opera sa. Faptul că, totuși, hotărârea lui de a nu admite să-i apară opera decât după moarte devenea tot mai fermă este desigur cea mai bună dovadă că, în această nobilă strădanie pentru o eficiență mare și durabilă, nu se amesteca nici o dorință vană de laude și recunoaștere, nici o urmă a vreunei considerații egoiste.

A muncit astfel cu răvnă până în primăvara anului 1830, când a fost transferat în artilerie, iar activitatea sa a fost solicitată, deci, în cu totul alt fel și anume într-o măsură atât de mare încât, cel puțin la început, a trebuit să renunțe la orice activitate scriitoricească. Își puse ordine în manuscrise, sigilă pachetele, prevăzându-le cu indicații privitoare la conținut și se despărți cu melancolie de această activitate atât de îndrăgită. În august al aceluiași an a fost mutat la Breslau, la comanda celui de-al doilea inspectorat al artileriei, dar încă în decembrie a fost iarăși rechemat la Berlin și numit șef de stat major pe lângă feldmareșalul von Gneisenau (pe durata înaltului comandament încredințat acestuia).

În martie 1831 îl însoți pe respectatul său înalt comandant la Posen. Când, după cea mai dureroasă pierdere, se întoarse de acolo la Breslau, în noiembrie, îl însenina speranța că se va putea ocupa iar de opera sa și o va putea, eventual, termina în cursul iernii. Destinul a vrut altfel; la 7 noiembrie se întorsese la Breslau, la 16 noiembrie nu mai era, iar pachetele sigilate de mâna sa au fost deschise abia după moartea lui!

Această operă postumă este, deci, comunicată în volumele ce urmează și anume exact așa cum s-a aflat, fără să se fi șters ori adăugat nici un cuvânt. Totuși, editarea ei a dat mult de lucru, de ordonat, de discutat și sunt datoare cea mai caldă recunoștință mai multor prieteni credincioși pentru ajutorul dat cu acest prilej. Îndeoșebî domnului maior O'Etzel, care a avut bunăvoința să ia asupra sa corectura tiparului, precum și alcătuirea hărților ce trebuie să însotească partea istorică a operei. Îmi este, desigur, îngăduit să-l pomenesc aici și pe iubitul meu frate, reazemul meu în ceasul nenorocirii și care și-a câștigat, în atâtea privințe, merite cu această operă postumă. Între altele, el este cel care a găsit, în cursul parcurgerii atente și ordonării manuscriselor, acel început de refacere pe care dragul meu soț l-a pomenit ca o lucrare intenționată în înștiințarea scrisă în 1827, ce urmează mai jos, și l-a intercalat, în locurile pentru care fusese destinat, ale cărții I (căci mai departe nu ajungea).

Și multor altor prieteni aș vrea să le mulțumesc pentru sfaturile ce mi-au dat, pentru participarea și prietenia ce mi-au vădit-o, dar, chiar de nu-i pot numi pe toți, desigur că nu se vor îndoii

de recunoștința mea cea mai caldă. Aceasta este cu atât mai mare, cu cât sunt mai convinsă că tot ce au făcut pentru mine nu au făcut numai de dragul meu, ci și de dragul prietenului pe care natura li l-a răpit atât de devreme.

Dacă am fost timp de douăzeci și unu de ani prea fericită alături de un asemenea soț, am rămas tot astfel și acum, cu toată pierderea mea de neînlocuit, prin durerea amintirilor și speranțelor mele, prin bogata moștenire de simpatie și prietenie datorată scumpului răposat, prin înălțătorul sentiment de a vedea recunoscută, atât de general și de onorabil, rara lui valoare.

Încrederea cu care o nobilă pereche princiară m-a chemat la ea este o nouă binefacere, deoarece îmi deschide o vocație onorabilă, căreia mă dedic bucuroasă. Fie ca aceasta să-și afle binecuvântarea și ca scumpul, micul principe, încredințat acum grijii mele, să citească la timpul său această carte, care să-l îndemne la fapte asemănătoare cu cele ale glorioșilor lui strămoși!
Scris în Palatul de marmură de lângă Potsdam, la 30 iunie 1832.

MARIE VON CLAUSEWITZ

născută contesă Brühl,

Mare preceptoare a Alteței Sale Regale Principesa Wilhelm

ÎNȘTIINȚARE

„Consider primele șase cărți, ce se și află transcrise pe curat, doar ca o masă încă destul de amorfă, ce mai trebuie, neapărat, prelucrată încă o dată. La această prelucrare dublul fel al războiului va fi peste tot urmărit mai riguros și, prin aceasta, toate ideile vor căpăta un sens mai precis, o direcție determinată, o aplicare mai practică. Acest dublu fel al războiului constă anume în aceea că scopul războiului stă în doborârea adversarului, fie ca vrem nimicirea lui politică ori numai dezarmarea lui, încât să fie silit la orice pace dorim, și în aceea că vrem să facem doar câteva cuceriri la granițele sale, fie pentru a le păstra, fie pentru a le valorifica la pace, ca mijloc util de schimb. Tranzițiile de la un caracter la altul trebuie, bineînțeles, să fie păstrate, dar natura cu totul diferită a celor două strădani trebuie să răzbată peste tot și să despartă între ele cele incompatibile.

În afară de această deosebire, existentă în fapt, între războaie, mai trebuie trasă, expres și precis, concluzia, de asemenea necesară din punct de vedere practic, că războiul nu este decât politica de stat continuată cu alte mijloace. Acest punct de vedere, reținut peste tot, va aduce mai multă unitate în gândire și toate se vor descâlci mai ușor. Deși punctul de vedere menționat își va avea eficacitatea abia în cartea a VIII-a, trebuie totuși să fie complet dezvoltat încă în cartea I și, de asemenea, să participe la prelucrarea primelor șase cărți. Cu astfel de prelucrare, primele șase cărți vor scăpa de multă zgură, destule fisuri și prăpăstii se vor închide, iar numeroase generalități vor putea fi transpuse în idei și formulări mai precise.

Cartea a VII-a, *Despre ofensivă*, pentru care schițele diferitelor capitole au și fost concepute, este de considerat ca un reflex al cărții a VI-a și trebuie de îndată redactată după punctele de vedere mai precise indicate mai sus, încât nu va mai avea nevoie de nici o nouă prelucrare, ci, dimpotrivă, va putea servi de normă la prelucrarea primelor șase cărți.

Pentru cartea a VIII-a, *Despre planul de război*, adică în general despre organizarea unui întreg război, se află concepute mai multe capitole, ce nu pot fi însă considerate nici măcar drept adevărate materiale, ci sunt doar o prelucrare brută a masei informațiilor, pentru a ne da înșine bine seama despre ce este vorba. Acest scop l-au îndeplinit, și gândesc să trec, îndată după terminarea cărții a VII-a, la elaborarea cărții a VIII-a, unde, atunci, vor fi valorizate îndeosebi cele două puncte de vedere indicate mai sus, care trebuie să le simplifice, dar, totodată, să le spiritualizeze pe toate. Sper să netezesc în această carte multe cute anapoda din capetele strategiilor și oamenilor de stat, și măcar să arăt peste tot despre ce este vorba și ce este, de fapt, de luat în considerare în război.

Dacă, deci, îmi voi fi limpezit ideile prin redactarea acestei cărți a VIII-a și după ce liniamentele mari ale războiului mi se vor fi stabilizat suficient, îmi va fi cu atât mai ușor să transpun acest spirit în primele șase cărți și să fac și aici să transpară peste tot acele liniamente. Deci, abia după aceea mă voi apuca de refacerea primelor șase cărți.

Dacă o moarte timpurie ar fi să mă întrerupă în această muncă, desigur că ceea ce se va găsi nu va putea fi numit decât o masă amorfă de gânduri, care, expusă la neîncetate neînțelegeri, va prilejui o mulțime de critici nemature; căci, în acest domeniu, fiecare crede că ce-i trece tocmai prin cap, când ia pana în mână, este numai bun pentru a fi spus și tipărit, și consideră asemenea gânduri la fel de neîndoielnice ca faptul că doi ori doi fac patru. Dacă s-ar strădui, ca mine, să cugete ani de zile la acest obiect și să-l compare cu învățămintele istoriei militare, ar fi, desigur, mai prudent cu critica.

Dar, cu toată forma aceasta neterminată, cred totuși că un cititor liber de prejudecăți, înșelat de adevăr și convingere, nu va putea să nu recunoască în primele șase cărți roadele unei cugetări de mai mulți ani și ale unui studiu plin de râvnă al războiului și poate că va găsi în ele ideile principale de la care ar putea porni o revoluție a acestei teorii.

Berlin, în 10 iulie 1927.“

În afară de această înștiințare, s-a mai găsit, între hârtiile rămase, și următorul manuscris neterminat, care este, pe cât se pare, de dată foarte recentă.

„Manuscrisul despre conducerea marelui război, ce se va găsi după moartea mea, nu poate fi considerat, așa cum se află, decât ca o colecție de eboșe, din care ar fi trebuit construită o teorie a marelui război. Majoritatea încă nu m-a satisfăcut, iar cartea a VI-a trebuie considerată ca o simplă încercare; așa fi refăcut-o în întregime și așa fi căutat altfel rezolvarea.

Numai liniamentele generale ale concepției despre război ce se văd dominând în aceste materiale le consider ca fiind juste; ele sunt rodul unei reflecții multilaterale constant orientate spre viața practică dimpreună cu neconținută rememorare a ceea ce m-au învățat experiența și contactul cu soldați eminenti.

Cartea a VII-a trebuia să conțină ofensiva, ale cărei obiecte au fost schițate fugar; cea de a VIII-a – planul de război, în care m-aș mai fi ocupat, în mod deosebit, de latura politică și omească a războiului.

Capitolul 1 al cărții I este singurul pe care îl socot terminat; el va face ansamblului măcar serviciul de a indica direcția pe care am vrut s-o mențin peste tot.

Teoria războiului mare⁷, ori așa-zisa strategie, prezintă extraordinare dificultăți, și se poate desigur spune că foarte puțini oameni au despre diferitele obiecte concepții clare, adică reduse, în continua coerență, până la necesar. În acțiune, cei mai mulți ascultă de un simplu tact al rațiunii, ce nimerește mai mult sau mai puțin just, după cum ei au mai mult ori mai puțin geniu.

Așa au acționat toți iluștrii înalți comandanți, și în asta stăteau, în mare parte, măreția și geniul lor, că nimereau întotdeauna just cu acest tact. Așa va și rămâne întotdeauna în ceea ce privește acțiunea; iar pentru asta, tactul este cu totul suficient. Dar, când este vorba nu să acționezi tu însuși, ci să convingi pe alții într-o consfătuire, atunci trebuie să ai idei limpezi, să dovedești coerența lăuntrică a lucrurilor; iar pentru că educația în acest domeniu a progresat încă atât de puțin, majoritatea consfătuirilor sunt vorbărie fără teme, în cursul cărora fiecare rămâne la părerea sa, ori o simplă înțelegere duce, din considerație reciprocă, la o cale de mijloc, lipsită, de fapt, de orice valoare.

Ideile limpezi în acest domeniu nu sunt deci inutile; în plus, spiritul uman are, în mod foarte general, orientarea spre claritate și simte nevoia de a fi peste tot într-o coerență necesară.

Marile dificultăți pe care le comportă o asemenea elaborare filozofică a artei războiului și multe încercări, foarte proaste, făcute în acest domeniu i-au determinat pe cei mai mulți să spună: o asemenea teorie nu este posibilă, căci este vorba de lucruri pe care nici o lege constantă nu le poate cuprinde. Am fi de acord cu această părere și am renunța la orice încercare a unei teorii, dacă evidența unui șir întreg de teze nu s-ar putea demonstra fără dificultate: că defensivă este forma mai puternică, cu scopul negativ, iar ofensiva forma mai slabă, cu scopul pozitiv; că succesele mari contribuie la determinarea celor mărunte; că efectele strategice pot fi deci reduse la anumite centre de greutate; că o demonstrație constituie o folosire mai slabă a forței decât o ofensivă adevărată, că deci trebuie să fie, în mod deosebit, limitată; că victoria nu constă numai în cucerirea câmpului de luptă, ci implică și nimicirea forței de luptă fizice și morale și că aceasta se obține, cel mai adesea, în urmărirea de după bătălia câștigată; că succesul este totdeauna cel mai mare acolo unde victoria a fost dobândită prin luptă, că, deci, a sări de pe o linie și o direcție pe alta nu poate fi considerat decât ca un rău necesar; că îndreptățirea la învăliure nu poate rezulta decât din superioritate în general ori din superioritatea propriilor linii de legătură și retragere asupra celor ale adversarului; că pozițiile de flanc sunt, deci, și ele determinate de aceleași relații; că orice ofensivă se epuizează în înaintare.“

PREFAȚA AUTORULUI

În ziua de azi nu mai este necesar să se explice că noțiunea de științific nu constă numai în sistem și în doctrina sa încheiată. Sistem nici nu se poate afla la suprafața acestei expuneri, iar în locul unei doctrine încheiate nu există decât eboșe de atelier.

Forma științifică stă în strădania de a cerceta esența fenomenelor războiului, de a arăta legătura lor cu natura lucrurilor din care sunt compuse. Nu a fost nicăieri ocolită consecvența filozofică, acolo însă unde firul ei ajungea chiar prea subțire, autorul a preferat să-l rupă și să pornească iarăși de la fenomenele corespunzătoare ale experienței; căci, după cum unele plante nu dau roade decât dacă mlădițele lor nu ajung prea înalte, tot astfel, în artele practice, frunzele și florile nu trebuie lăsate să pornească prea sus, ci trebuie menținute aproape de experiență, solul lor specific.

Ar fi indiscutabil o greșeală să vrei să afli, din compoziția chimică a bobului de grâu, forma spicului, când ajunge doar să ieși la câmp, ca să vezi spicele. Nu este niciodată îngăduit ca analiza și observarea, filozofia și experiența să se disprețuiască, nici să se excludă reciproc; ele își sunt una alteia, reciproc, cheazășie. Tezele acestei cărți se sprijină, de aceea, cu arcul scurt al necesității lor lăuntrice, ca punct exterior, fie pe experiență, fie pe noțiunea însăși de război, și, deci, nu sunt lipsite de reazem.*

Poate că nu este exclus să se scrie o teorie sistematică a războiului, plină de spirit și conținut, teoriile noastre de până acum, însă, sunt departe de așa ceva. Fără a mai pomeni de spiritul lor neștiințific, le vedem, în strădania lor de a da sistemului un caracter coerent și complet, pline de felurite banalități, locuri comune și flecăreli. O imagine reușită a unor astfel de produse ne-o oferă Lichtenberg⁸, într-un extras dintr-o instrucțiune pompierească:

„Dacă arde o casă, trebuie, înainte de toate, să căutăm să protejăm zidul din dreapta al casei aflate la stânga și, dimpotrivă, zidul din stânga al casei aflate la dreapta; căci dacă, de pildă, am vrea să protejăm zidul din stânga al casei aflate la stânga, atunci zidul din dreapta al casei ar fi la dreapta zidului din stânga și, deci, deoarece și focul se află la dreapta acestui zid și a zidului din dreapta (căci am presupus doar că focul s-ar afla la dreapta casei) zidul din dreapta s-ar afla mai aproape de foc decât cel din stânga și zidul din dreapta ar putea fi distrus de foc, dacă n-ar fi protejat, înainte ca focul să ajungă la zidul din stânga, care este protejat; în consecință ar putea fi distrus de foc ceva ce nu este protejat, și anume, mai curând decât ar putea fi distrus de foc altceva, chiar dacă nu l-am proteja; în consecință nu trebuie să ne îngrijim de acesta și să protejăm pe acela. Pentru a se întipări procedeul, ajunge să memorăm: dacă clădirea se află la dreapta focului, zidul din stânga, dacă se află la stânga zidul din dreapta.“

Pentru a nu respinge și înspăimânta, cu asemenea locuri comune, cititorul cult și inteligent, și a nu da, cu apă multă, un gust searbăd puținelor bucățele bune, autorul a preferat să ofere, ca mici boabe de metal pur, gândurile și concluziile la care a ajuns și care s-au consolidat într-însul după ani îndelungați de cugetare asupra războiului, după contactul cu oameni inteligenți, ce au cunoscut războiul, și după deștula experiență proprie.

Astfel au fost concepute capitolele acestei cărți, aparent numai puțin legate între ele, cărora sper, însă, că nu le lipsește coerența lăuntrică. Poate că se va ivi curând un cap mai bun, care să ofere, în locul acestor boabe răzlețe, întregul, din metal pur, dintr-o singură turnare și fără zgură.

* Că acesta nu este cazul la mulți autori militari, îndeosebi din cei care au vrut să trateze științific războiul însuși, o dovedesc numeroasele exemple în care, în raționamentele lor, argumentele pro și contra se înghit reciproc, în asemenea măsură încât nu le rămân nici măcar cozile, ca leilor din poveste.

PARTEA ÎNTÂI

CARTEA I

DESPRE NATURA RĂZBOIULUI

CAPITOLUL I

CE ESTE RĂZBOIUL?

1. Introducere

Ne propunem să examinăm *elementele* distincte ale obiectului nostru, apoi *părțile* ori *secțiunile distincte* ale acestuia și, în final, *întregul*, în coerența sa launtrică, adică să progresăm de la simplu la complex. Dar este aici mai necesar decât oriunde să se înceapă cu o privire asupra esenței întregului, deoarece aici, mai mult decât oriunde, o dată cu partea trebuie întotdeauna gândit, concomitent, și întregul.

2. Definiție

Nu vrem să ne hazardăm aici într-o definiție greoaie, publicistică a războiului, ci să ne limităm la elementul său, lupta dintre doi adversari. Războiul nu este decât o luptă în doi, extinsă. Dacă avem să concepem ca o entitate multimea infinită a luptelor în doi distincte din care se compune, atunci mai bine ne închipuim doi inși luându-se la trântă. Fiecare încearcă să impună celuilalt, prin violență fizică, să-i îndeplinească voința; scopul său *imediat* este să-l *doboare* pe adversar și să-l facă, prin aceasta, incapabil de orice rezistență ulterioară.

Războiul este, așadar, un act de violență, pentru a sili adversarul să ne îndeplinească voința.

Violența se înarmează cu invențiile artelor și științelor pentru a întâmpina violența. O însoțesc, fără a-i diminua în mod esențial forța, limitări neînsemnate, ce abia merită să fie semnalate, pe care și le impune singură, sub numele de cutuma dreptului ginților. Violența, adică violența fizică (deoarece violența morală nu există în afara conceptului de stat și a celui de lege) este deci *mijlocul*, iar a-i impune inamicului voința noastră, *scopul*. Pentru a atinge sigur acest scop, trebuie să-l dezarmăm* pe inamic, iar acesta este, prin definiție, obiectivul propriu-zis al acțiunii militare. El se substituie scopului și, întrucâtva, îl înlătură, ca pe ceva ce nu ar aparține războiului însuși.

3. Folosirea extremă a violenței

Drept care, sufletele filantropice și-ar putea ușor închipui că ar exista o dezarmare ori înfrângere artificială a adversarului, fără a provoca prea multe răni, și că aceasta ar fi adevărata tendință a artei războiului. Oricât ar suna de frumos, această eroare trebuie totuși spulberată, căci, în chestiuni atât de periculoase ca războiul, erorile izvorâte din bunătate sunt cele mai dăunătoare. Întrucât folosirea violenței fizice, în întreaga ei amploare, nu exclude nicidecum participarea inteligenței, cel care folosește această violență fără cruțare, neprecupețind sângele, trebuie să obțină o superioritate, dacă adversarul nu o face. Prin aceasta el impune celuilalt legea sa și, astfel, amândoi se supralicitează până la extrem, fără să poată exista alte limitări decât acelea ale contraponderilor inerente⁹.

Astfel trebuie privite lucrurile și este o strădanie inutilă, ba chiar nefirească, de a ignora natura elementului brutal din cauza repulsiei ce ne-o provoacă.

Dacă războaiele popoarelor civilizate sunt mult mai puțin crude și distrugătoare decât cele

* Aici și peste tot unde este vorba de aspectul general politic, Clausewitz întrebuițează expresia *wehrlomachen*, textual – a face să fie lipsit de apărare. Când este vorba de acțiunea concretă de a lua armele unei unități militare, unei populații etc., Clausewitz întrebuițează expresia *entwaffnen*, textual – a dezarma. În traducerea de față, ambele noțiuni au fost redată prin *a dezarma*, respectiv *dezarmare*, nuanța exactă reieșind din context (n. tr.).

ale popoarelor primitive, aceasta ține de starea socială a statelor, atât înăuntrul lor, cât și în relațiile dintre ele. Din această stare și din condițiile ei se naște războiul, de ea este determinat, limitat și moderat; dar aceste elemente nu-i aparțin, ci sunt pentru el un dat, și nu se poate nicidecum introduce un principiu al moderației în însăși filozofia războiului, fără a comite o absurditate.

Lupta* dintre oameni constă, de fapt, din două elemente deosebite, *sentimentul ostil și intenția ostilă*. Am ales ultimul din aceste două elemente ca specific definiției noastre, pentru că este elementul general. Ura cea mai pătimasă, mai sălbatică și aproape instintivă nu poate fi concepută fără intenție ostilă, dimpotrivă, există multe intenții ostile neînsoțite de nici un sentiment ostil sau, cel puțin, de nici un sentiment predominant de ostilitate. La popoarele primitive predomină intențiile ce țin de stările sufletești, iar la popoarele civilizate – cele ținând de rațiune; această deosebire, însă, nu stă în esență primitivismului și civilizației, ci în împrejurările, rânduieșile etc. ce le însoțesc. Ea nu apare deci, în mod necesar, în fiecare caz în parte, ci domină doar majoritatea cazurilor. Într-un cuvânt, chiar și popoarele cele mai civilizate pot fi cuprinse de o ură reciprocă pătimasă.

De aici se vede cât ar fi de neadevărat să reducem războiul popoarelor civilizate la un simplu act rațional al guvernelor și să-l închipuim detașându-se tot mai mult de orice patimă, astfel încât, până la urmă, războiul nici n-ar mai avea cu adevărat nevoie de masele fizice ale armatelor, ci doar de raporturile dintre ele, ajungând un soi de algebră a acțiunii.

Teoria începuse deja să evolueze în această direcție, când evenimentele ultimelor războaie** i-au imprimat un curs mai just. Dacă războiul este un act de violență, el ține în mod necesar și de sentimente. Chiar dacă nu-și are aici izvorul, provine, totuși, mai mult sau mai puțin din ele, iar acest mai mult sau mai puțin nu depinde de nivelul civilizației, ci de importanța și durata intereselor ostile.

Dacă constatăm, deci, că popoarele civilizate nuucid prizonierii, nu distrug orașe și sate, aceasta se datorează faptului că inteligența are un rol mai mare în modul lor de a purta războiul și le-a învățat mijloace mai eficace de folosire a violenței decât aceste manifestări brutale ale instinctului.

Inventarea prafului de pușcă, perfecționarea continuă a armelor de foc indică, de altfel, cu prisosință că tendința de nimicire a adversarului, inerentă noțiunii de război, nu este, nici în fapt, de fel stânjenită ori deviată de progresele civilizației.

Repetăm, deci, teza noastră: războiul este un act de violență și în folosirea acesteia nu există limite; astfel, fiecare parte îi impune celeilalte legea sa, rezultând o acțiune reciprocă, care, conform definiției, trebuie să ajungă la extrem. Aceasta este *prima acțiune reciprocă și primul fenomen extrem* pe care le întâlnim.

(Prima acțiune reciprocă.)

4. Obiectivul este a-l dezarma pe inamic

Am spus: a-l dezarma pe inamic este obiectivul actului de război și vrem să arătăm acum că, cel puțin în teorie, aceasta este o necesitate.

Pentru ca adversarul să se supună voinței noastre, trebuie să-l punem într-o situație mai dezavantajoasă decât sacrificiul ce îl pretindem; dezavantajele acestei situații nu trebuie însă, desigur, să fie trecătoare, măcar aparent, altfel adversarul ar aștepta un moment mai favorabil și nu ar ceda. Orice schimbare a acestei situații, provocată de continuarea activității militare, trebuie deci să ducă, cel puțin ipotetic, la o situație și *mai dezavantajoasă*. Cea mai proastă situație în care poate ajunge un beligerant este dezarmarea totală***. Dacă, deci, adversarul trebuie silit, prin acțiunea militară, să ne îndeplinească voința, atunci trebuie ori să-l dezarmăm efectiv, ori

* În limba română, același cuvânt, *luptă*, exprimă noțiunea generală – înfruntarea între doi adversari, fizică sau pe tărâmul ideilor, al vieții sociale, economice etc., în care fiecare încearcă să-i impună celuilalt voința sa, printr-o formă oarecare de violență, pentru această înfruntare limba germană folosind cuvântul *Kampf*, precum și noțiunea specială, militară – forma de bază a oricărei acțiuni militare, pentru care germana folosește cuvântul *Gefecht*. În traducerea de față s-a folosit și pentru *Gefecht* tot cuvântul *luptă*, termenii *angajament*, *ciocnire*, precum și sintagma *acțiune de luptă*, cu care unii autori au tradus la noi *Gefecht*, părându-ne, din pricini diferite, mai puțin potriviți.

Pentru a nu da, însă, loc la echivocuri, acolo unde Clausewitz vorbește, în același pasaj, atât de *Kampf*, cât și de *Gefecht*, cel de-al doilea cuvânt a fost totuși, tradus prin sintagma *acțiune de luptă* (n. tr.).

** Războaiele napoleoniene (n. tr.).

*** Aici, la Clausewitz: „gänzliche Wehrlosigkeit“, literalmente incapacitate totală de a se apăra (n. tr.).

să-l punem într-o situație în care ar risca probabil această dezarmare. De aici rezultă că dezarmarea* ori înfrângerea inamicului, cum vrem s-o numim, trebuie să fie întotdeauna obiectivul acțiunii militare.

Războiul nu este însă acțiunea unei forțe vii asupra unei mase inerte, ci, pentru că pasivitatea absolută ar însemna negarea războiului, este întotdeauna ciocnirea a două forțe vii, iar ceea ce am spus despre obiectivul final al acțiunii militare trebuie gândit de ambele părți. Așadar și aici este acțiune reciprocă. Câtă vreme nu l-am înfrânt pe adversar, trebuie să mă tem că mă va înfrânge el pe mine; deci, nu mai sunt propriul meu stăpân, ci el îmi impune legea, după cum eu i-o impun. Aceasta este *a doua acțiune reciprocă, ce duce la al doilea fenomen extrem*.

(A doua acțiune reciprocă.)

5. Extrema încordare a forțelor

Dacă vrem să-l înfrângem pe adversar trebuie să ne potrivim efortul după capacitatea lui de rezistență; aceasta se exprimă printr-un produs ai cărui factori sunt inseparabili: *mărimea mijloacelor disponibile și puterea voinței*.

Mărimea mijloacelor disponibile s-ar putea determina, deoarece se întemeiază (deși nu în întregime) pe cifre, puterea voinței însă se poate determina mult mai greu și poate fi doar evaluată, cumva, după forța motivației. Presupunând că am obține, astfel, o evaluare, de o probabilitate acceptabilă, a capacității de rezistență a adversarului, ne putem potrivi după această evaluare eforturile noastre și, fie să le sporim într-atât încât să ne asigurăm superioritate, fie, dacă mijloacele noastre nu sunt suficiente, să le sporim la maximum posibil. Dar adversarul face același lucru; deci o nouă supralicitare reciprocă, ce implică, iarăși, în pură teorie, tendința de a ajunge la extrem. Aceasta este *a treia acțiune reciprocă și al treilea fenomen extrem* pe care-l întâlnim.

(A treia acțiune reciprocă.)

6. Modificări în realitate

Astfel, în domeniul abstract al conceptului pur, mintea iscoditoare nu-și află nicăieri liniștea până n-a ajuns la extrem, pentru că este confruntată cu un caz extrem, cu un conflict dintre forțe lăsate în voia lor și care nu ascultă de alte legi decât legile lor lăuntrice. Dacă am vrea, deci, să deducem, din conceptul pur al războiului, un punct absolut pentru obiectivul pe care ni-l propunem, și pentru mijloacele ce trebuie să le folosim, am ajunge, în condițiile continuilor acțiuni reciproce, la extreme care nu ar fi decât un joc al imaginației, iscat de un fir abia vizibil al arguției logice. Dacă, ținându-ne strict de absolut, am vrea să ocolim, dintr-o trăsătură de condei, toate dificultățile și am stăruii, cu consecvență logică, că ar trebui să fim întotdeauna pregătiți pentru situații extreme și să recurgem de fiecare dată la efortul maxim, asemenea trăsătură de condei ar fi doar o lege livrescă și nu una pentru lumea reală.

Chiar de am accepta că acea extremă a eforturilor ar fi ceva absolut, ușor de aflat, tot ar trebui recunoscut că spiritul uman cu greu s-ar putea supune acestei visări logice. În unele cazuri ar rezulta o cheltuială inutilă de forță, ce ar trebui compensată prin alte principii ale artei guvernării; s-ar cere un efort de voință disproporționat față de scopul propus și care deci, n-ar putea fi realizat, căci voința umană nu-și dobândește niciodată forța prin arguții logice.

Dar totul se schimbă când trecem de la abstracție la realitate. Acolo totul trebuie subordinat optimismului și trebuie să ni-i închipuim pe ambii adversari nu numai tinzând spre perfecțiune, dar și atingând-o. Oare va fi, vreodată, așa în realitate? Ar fi așa dacă:

1. războiul ar fi un act cu totul izolat, ce ar izbucni brusc și n-ar avea legătură cu viața anterioară a statului;
2. ar consta dintr-un deznodământ unic sau dintr-un șir de deznodăminte simultane;
3. ar cuprinde un deznodământ în sine complet, iar situația politică ce i-ar urma n-ar și înrăuri, retroactiv, prin calcul, asupra sa.

* Aici, la Clausewitz: „Entwaffnung“, literalmente dezarmare (n. tr.).

7. Războiul nu este niciodată un act izolat

În ce privește primul punct, fiecare din cei doi adversari nu este pentru celălalt o persoană abstractă, nici în ce privește acel factor din produsul rezistență ce nu se întemeiază pe fenomene exterioare, și anume voința. Aceasta nu este întru totul o necunoscută; ea anunță, în ce a fost astăzi, ceea ce va fi mâine. Războiul nu se iscă brusc, din nimic; extinderea lui nu se face într-o clipă, așadar, fiecare din adversari îl poate aprecia, în mare măsură, pe celălalt, încă din ceea ce este, din ceea ce face, nu din ceea ce ar trebui, judecând strict, să fie și să facă. Omul, cu organizarea sa imperfectă, rămâne însă întotdeauna în urma perfecțiunii absolute și, astfel, aceste lipuri, începând să acționeze de ambele părți, devin un principiu moderator.

8. Războiul nu constă dintr-o lovitură unică fără durată

Al doilea punct ne dă prilejul următoarelor considerații.

Dacă deznodământul în război ar fi unic ori un șir de deznodăminte concomitente, toate pregătirile în vederea lui ar trebui să capete, în mod firesc, tendința spre extrem, căci o neglijență nu s-ar putea recupera nicicum; așadar, din lumea reală, cel mult pregătirile adversarului, în măsura în care ne sunt cunoscute, ne-ar putea oferi un criteriu, iar tot restul ar cădea iarăși în domeniul abstracției. Dacă, însă, deznodământul s-ar datora mai multor acte succesive, bineînțeles că cel anterior poate deveni, cu toate fenomenele sale, un criteriu pentru cel următor, și, astfel, și aici lumea reală trece în locul abstracției și moderează, în acest chip, tendința spre extrem.¹⁰

Totuși, dacă mijloacele destinate luptei ar fi, sau ar putea fi, mobilizate toate concomitent, fiecare război ar trebui, în mod necesar, să fie cuprins într-un deznodământ ori într-un șir de deznodăminte concomitente; căci, deoarece un deznodământ *dezavantajos* diminuează în mod necesar mijloacele, dacă în primul deznodământ au fost folosite *toate*, al doilea, de fapt, nici nu mai poate fi închipuit. Toate acțiunile militare ce ar putea urma ar aparține, prin esență, primului act și ar constitui, de fapt, doar durata lui.

Am văzut însă că, încă în decursul pregătirilor de război, lumea reală trece în locul conceptului pur și o măsură reală ia locul unei premise extreme; așadar, chiar și numai pentru acest motiv, ambii adversari vor rămâne, în acțiunea lor reciprocă, sub limita efortului suprem, iar forțele lor nu vor fi mobilizate toate deodată.

Dar, în natura acestor forțe și a folosirii lor stă și faptul că nu *pot* intra toate concomitent în acțiune. Aceste forțe sunt: *forțele armate propriu-zise, teritoriul* (cu suprafața și locuitorii) și *aliații*.

Într-adevăr, teritoriul, cu suprafața și populația sa, pe lângă că este sursa tuturor forțelor armate propriu-zise, mai constituie, în sine, o parte integrantă a factorilor ce acționează în război, și aceasta numai cu partea ce aparține teatrului de operațiuni ori are o influență sensibilă asupra lui.

Este adevărat că toate forțele armate mobile ar putea fi făcute să acționeze concomitent, dar aceasta nu este valabil pentru toate fortărețele, râurile, toți munții, locuitorii etc., pe scurt pentru întreaga țară, dacă aceasta nu este atât de mică încât primul act al războiului s-o fi cuprins în întregime. Apoi, colaborarea aliaților nu depinde de voința beligeranților și este în natura relațiilor dintre state că intervine adesea mai târziu, ori că se întărește pentru restabilirea echilibrului pierdut.

Vom dezvolta ulterior mai amănunțit ideea că partea forțelor de rezistență ce nu poate intra imediat în acțiune reprezintă, în multe cazuri, o parte mult mai mare a ansamblului decât s-ar putea crede la prima vedere și că, prin aceasta, chiar acolo unde prima decizie s-a executat cu mare vigoare și, deci, echilibrul de forțe a fost foarte vătămat, el poate totuși fi restabilit. Aici este suficient să arătăm că natura războiului contravine *unei reuniri perfecte a forțelor în timp*. Aceasta însă, nu ar putea fi, în sine, un motiv de a reduce intensificarea eforturilor pentru primul deznodământ, deoarece un deznodământ defavorabil este, întotdeauna, un dezavantaj cărui nu i te vei expune deliberat, mai ales dacă primul deznodământ, chiar de nu rămâne unicul, tot va exercita cu atât mai mare influență asupra celor următoare, cu cât a fost mai important; însă spiritul uman, în aversiunea sa față de eforturi prea mari, se refugiază în posibilitatea unui deznodământ ulterior, deci nu-și adună și încordează forțele în măsura în care, altfel, ar fi făcut-o. Ce neglijează, din slăbiciune, fiecare din adversari, devine pentru celălalt un adevărat motiv *obiectiv* de moderație și astfel, prin această acțiune reciprocă, tendința spre extrem este, iarăși, redusă la un nivel determinat de efort.

9. Războiul, cu rezultatul său, nu este niciodată ceva absolut

În sfârșit, nici chiar deznodământul final al unui război nu trebuie considerat întotdeauna ca un deznodământ absolut, ci statul învins vede într-însul adesea doar un rău trecător, pentru care se mai pot găsi îndreptări în condițiile politice ale unor vremi viitoare. Este evident în ce măsură și aceasta trebuie să atenueze violența tensiunii și intensitatea efortului.

10. Probabilitățile vieții reale iau locul extremului și absolutului conceptelor

Întreaga acțiune militară este sustrasă astfel riguroasei legi a forțelor împinse spre extrem. Dacă extremul nu mai este nici temut, nici căutat, rămâne în sarcina rațiunii să stabilească, în locul lui, limita eforturilor, iar aceasta se poate face numai pe baza datelor oferite de fenomenele lumii reale, potrivit unor *legi ale probabilității*. Dacă ambii adversari nu mai sunt pure abstracții, ci state și guverne anume, dacă războiul nu mai este unul teoretic, ci un proces decurgând conform propriilor sale legi, ceea ce există realmente va furniza datele pentru ceea ce nu se cunoaște, ceea ce este de așteptat, ceea ce trebuie descoperit.

Din caracterul, instituțiile, situația și condițiile adversarului, fiecare din doi va conchide, potrivit unor legi ale probabilității, cum va acționa celălalt și-și va hotări, în funcție de aceasta, propria acțiune.

11. Acum reapare scopul politic

Aici se impune din nou de la sine atenției noastre un obiect pe care îl eliminaserăm din sfera ei (vezi nr. 2): este *scopul politic al războiului*. Legea extremului, intenția de a-l dezarma pe adversar, de a-l înfrânge, înghițise până acum, în oarecare măsură, acest scop. De cum această lege își reduce rigoarea, de cum această intenție renunță la obiectivul ei, scopul politic al războiului trebuie să repara. Dacă întreaga reflecție se întemeiază pe un calcul al probabilităților, pornind de la persoane și împrejurări determinate, atunci *scopul politic* trebuie, ca *motiv inițial*, să devină un factor foarte esențial în acest produs. Cu cât sacrificiul pe care-l cerem adversarului nostru este mai mic, cu atât mai neînsemnate trebuie să ne așteptăm să fie eforturile lui pentru a ni-l refuza. Dar cu cât ele sunt mai neînsemnate, cu atât este îngăduit ca și ale noastre să rămână mici. Apoi, cu cât scopul nostru politic este mai mic, cu atât va fi mai puțin însemnată valoarea care i-o atribuim, cu atât mai ușor vom accepta să-l abandonăm; așadar, *cu atât mai reduse vor fi, și din acest motiv, eforturile noastre*.

Astfel, deci, *scopul politic*, ca *motiv inițial al războiului*, va fi măsura atât a obiectivului ce trebuie atins prin acțiunea militară, cât și a eforturilor necesare. Dar acesta nu va putea fi o măsură în sine și pentru sine, ci, deoarece avem de-a face cu realități și nu cu concepte pure, va fi o măsură în raport cu cele două state beligerante. Unul și același scop politic poate provoca la popoare diferite, sau chiar la același popor, în perioade diferite efecte foarte diferite. Putem deci accepta scopul politic ca măsură, numai închipuindu-ni-l în acțiunea sa asupra masei pe care trebuie să le miște, astfel încât natura acestor mase să fie luată în considerare. Este lesne de înțeles că, prin aceasta, rezultatul poate deveni cu totul altul, după cum în masă se află principii de natură să-i întărească sau să-i slăbească acțiunea. Între două popoare și state pot exista asemenea tensiuni, o asemenea sumă de elemente ostile, încât un motiv politic de război, în sine foarte mărunț, să provoace un efect depășind cu mult natura sa, o adevărată explozie.

Constatarea este valabilă pentru eforturile provocate în ambele state de scopul politic și pentru obiectivul pe care trebuie să-l propună acțiunii militare. Câteodată scopul poate el însuși deveni acest obiectiv, de exemplu cucerirea unei anumite provincii. Alteori scopul politic însuși nu se va preta să constituie obiectivul acțiunii militare; atunci trebuie adoptat un obiectiv care să-i poată servi de echivalent și să-l poată reprezenta la încheierea păcii. Dar și aici se presupune totdeauna că se ține seama de particularitățile statelor angrenate în acțiune. Există situații în care echivalentul trebuie să fie mult mai mare decât scopul politic, dacă acesta trebuie cucerit cu ajutorul celui dintâi. Scopul politic va precumpăni cu atât mai mult ca mărime și va determina cu atât mai mult deznodământul, cu cât masele au o atitudine mai indiferentă, cu cât sunt mai reduse tensiunile, existente și fără aceasta, în cele două state și în relațiile dintre ele, și astfel există cazuri în care scopul politic determină aproape singur deznodământul.

Dacă însă obiectivul acțiunii militare este un echivalent al scopului politic, acest obiectiv se va diminua în general o dată cu scopul și anume cu atât mai mult cu cât acest scop este predo-

minant; și astfel se explică cum, fără vreo contradicție interioară, pot exista războaie de toate gradele de importanță și energie, de la războiul de exterminare până la simpla supraveghere înarmată. Aceasta ne duce însă la o întrebare de un alt ordin, pe care mai trebuie s-o dezvoltăm și căreia trebuie să-i răspundem.

12. O întrerupere în acțiunea militară încă nu este explicată de cele spuse

Oricât de neînsemnate ar fi revendicările politice ale ambilor adversari, de slabe mijloacele folosite, de mărunț obiectivul pe care-l propun acțiunii militare, se poate vreodată opri această acțiune o clipă? Iată o întrebare ce pătrunde adânc în esența subiectului.

Fiecare acțiune are nevoie, pentru îndeplinirea ei, de un timp anume, pe care îl denumim durata ei. Aceasta poate fi mai mare sau mai mică, după cum cel ce acționează este mai mult sau mai puțin grăbit.

Nu ne vom preocupa aici de acest mai mult sau mai puțin. Fiecare face treaba în felul său; cel lent însă n-o face mai încet, pentru că vrea să cheltuiască mai mult timp cu treaba respectivă, ci pentru că, de felul lui, are nevoie de mai mult timp și, grăbindu-se, n-ar face-o bine. Acest timp depinde deci de cauze interne și ține de *durata* propriu-zisă a acțiunii.

Dacă acordăm însă în război fiecărei acțiuni această durată a ei, trebuie să admitem, cel puțin la prima vedere, că orice cheltuială de timp în afara acestei durate, adică orice întrerupere în cursul acțiunii militare, apare absurdă. Nu trebuie uitat aici că ne referim nu la progresiunea unuia sau altuia din cei doi adversari, ci la progresiunea întregii acțiuni militare.

13. Există numai un motiv ce poate întrerupe acțiunea, iar acesta pare întotdeauna să poată exista numai de o singură parte

Dacă ambele părți s-au înarmat pentru luptă, trebuie să le fi determinat la aceasta un principiu ostil; câtă vreme ele rămân sub arme, adică nu încheie pace, acest principiu trebuie să existe și nu va înceta să acționeze, la fiecare din ambii adversari, decât cu o singură condiție, și anume: *voința de a aștepta un moment mai favorabil acțiunii*. Se pare deci, la prima vedere, că această condiție nu poate exista întotdeauna decât de o parte, pentru că de cealaltă parte, chiar prin aceasta, se va transforma în contrariu. Dacă unul are interes să acționeze, celălalt trebuie să aibă interes să aștepte.

Un echilibru perfect al forțelor nu poate da loc la o întrerupere a acțiunii, căci, în cazul unui asemenea echilibru, cel care are scopul pozitiv (atacatorul) ar trebui să rămână în ofensivă.

Dacă am vrea însă să ne închipuim echilibrul în așa fel încât cel care are scopul pozitiv, deci ar avea motivul mai puternic, ar dispune totodată de forțe mai mici, astfel încât egalitatea ar rezulta din produsul motivului cu forțele, tot ar trebui să spunem: dacă pentru această stare de echilibru nu este previzibilă nici o schimbare, cele două părți trebuie să încheie pace; dacă, însă, o schimbare este previzibilă, ea nu va fi favorabilă decât uneia din părți și, prin aceasta, partea cealaltă va trebui să fie îndemnată la acțiune. Vedem că noțiunea de echilibru nu poate explica întreruperea acțiunii, ci că aceasta se transformă iarăși în așteptarea unui moment mai propice. Să presupunem deci că, din două state, unul are scopul pozitiv¹¹: el vrea să cucerească o provincie a adversarului, pentru a o valorifica la pace. După această cucerire scopul lui politic este îndeplinit, necesitatea de acțiune încetează, el poate trece la repaus. Dacă adversarul vrea și el să se resemneze la acest rezultat, trebuie să încheie pace, dacă nu o vrea, trebuie să acționeze; s-ar putea însă închipui că peste patru săptămâni ar fi mai bine organizat pentru aceasta, el are deci un motiv suficient să amâne acțiunea.

Din acest moment însă, așa se pare, obligația logică de a acționa îi revine adversarului, ca să nu-i lase celui învins timp să se pregătească de acțiune. Se înțelege că acest raționament presupune de ambele părți o cunoaștere perfectă a cazului.

14. Prin aceasta s-ar introduce o continuitate în acțiunea militară, care ar exacerba iarăși totul

Dacă această continuitate a acțiunii militare ar exista cu adevărat, prin ea totul ar fi din nou împins la extrem, căci, abstracție făcând de faptul că asemenea activitate fără răgaz ar aprinde mai mult spiritele și ar conferi ansamblului un grad mai înalt de patimă, o forță elementară mai mare, continuitatea acțiunii ar avea drept consecință o secvență mai riguroasă, o mai netulburată

legătură cauzală și, prin aceasta, fiecare acțiune în parte ar deveni mai importantă și, deci, mai periculoasă.

Dar noi știm că acțiunea militară nu are decât rareori, sau niciodată, această continuitate și că există o mulțime de războaie în care acțiunea ocupă partea cu mult mai mică a timpului folosit, iar întreruperea tot restul. Aceasta este imposibil să fie întotdeauna o anomalie, și întreruperea, în actul militar, trebuie să fie posibilă, adică să nu fie o contradicție în sine. Că este așa și de ce, vrem să arătăm acum.

15. Aici se invocă deci, un principiu al polarității

Socotind că interesul unui înalt comandant* se întâlnește întotdeauna cu semn invers la celălalt, am acceptat o *polaritate* adevărată. Ne rezumăm să dedicăm mai departe un capitol distinct acestui principiu în legătură cu care trebuie însă să spunem aici cele ce urmează.

Principiul polarității nu este valabil *decât când* este gândit la unul și același obiect, în care mărimea pozitivă și contrariul ei, cea negativă, se anulează exact. Într-o bătălie fiecare din ambele părți vrea să învingă; aceasta este polaritatea adevărată, căci victoria uneia o nimicește pe cea a celeilalte. Dacă este însă vorba de două lucruri diferite, care au o relație comună, exterioră lor, atunci polaritatea nu se aplică *acestor lucruri*, ci relațiilor dintre ele.

16. Atacul și apărarea sunt de natură deosebită și de forță inegală, așadar polaritatea nu li se poate aplica

Dacă n-ar exista decât o formă a războiului, anume atacarea adversarului, așadar, n-ar exista apărare sau, cu alte cuvinte, atacul nu s-ar deosebi de apărare decât prin motivul pozitiv, pe care atacul îl are și de care apărarea este lipsită, dar lupta ar fi mereu una și aceeași, atunci, în această luptă, fiecare avantaj al unuia ar fi, totodată, un dezavantaj la fel de mare al celuilalt și ar exista polaritate.

Numai că acțiunea militară se descompune în *două* forme, atac și apărare, care, după cum vom demonstra mai departe practic, sunt foarte diferite și de forță inegală. Polaritatea se află, așadar, în sursa lor comună de referință, adică în deznodământ, dar nu în atac și apărare înseși. Dacă unul din înalții comandanți vrea să întârzie deznodământul, celălalt trebuie să vrea să-l obțină mai curând, dar bineînțeles numai la aceeași formă a luptei. Dacă A are interesul să-l atace pe adversarul său nu acum, ci cu patru săptămâni mai târziu, atunci B are interesul să fie atacat de el nu cu patru săptămâni mai târziu, ci acum. Aceasta este contradicția nemijlocită; din aceasta nu rezultă însă că B ar avea interesul să-l atace acum, imediat, pe A, ceea ce este, evident, ceva ce totul diferit.

17. Efectul polarității este adesea anulat de superioritatea apărării asupra atacului și astfel se explică oprirea acțiunii militare

Dacă forma apărării este mai puternică decât cea a atacului, cum vom arăta în continuare, se pune întrebarea dacă avantajul *amânării deznodământului* este pentru unul din adversari la fel de mare ca avantajul *apărării* pentru celălalt; dacă nu este așa, acest avantaj nici nu-l poate compensa pe primul prin intermediul polarității și nici acționa astfel asupra continuării acțiunii militare. Vedem deci că forța dinamizatoare pe care o are polaritatea intereselor se poate pierde în diferența de forță dintre atac și apărare și prin aceasta poate deveni inoperantă.

Dacă, deci, cel pentru care prezentul este favorabil este prea slab pentru a putea renunța la avantajul apărării, el trebuie să accepte să se îndrepte spre un viitor mai puțin favorabil; căci poate fi totuși mai bine să se bată defensiv în acel viitor defavorabil, decât să se bată acum ofensiv sau să încheie pacea. Deoarece, după convingerea noastră, superioritatea apărării (bine înțelese)

* În germană „Feldherr“, cuvânt compus, literalmente „stăpân al câmpului“; titlu – nu grad militar – dat celui mai înalt comandant al unei armate, cu puteri militare depline, într-un război, ori pe un teatru de război, ori măcar într-o campanie. În cazul lui Frederic cel Mare ori Napoleon, „Feldherr“-ii cei mai admirați de Clausewitz, totodată suverani ai statelor lor, titlul putea fi tradus, fără greșală, cu „comandant suprem“, dar aproape toți ceilalți mari comandanți de oști de care pomenesc Clausewitz cu titlul de Feldherr, precum și personajul abstract cu acest rol, din felurile lui demonstrații, depindeau de o autoritate civilă (suveran, guvern).

Expresia a fost tradusă cu *înalt comandant*, care exprimă autoritatea militară corespunzătoare, fără să presupună, nici să excludă, situația limită menționată mai sus (n. tr.).